

Kitap İncelemesi:

“Marx Geri Döndü, Medya, Meta Ve Sermaye Birikimi”

Çevirmen: Funda Başaran, Derleyici: Christian Fuchs, Vincent Mosco

Yayın Tarihi: 12.11.2019, ISBN: 6055513900, Baskı Sayısı: 2. Baskı

Dil: TÜRKÇE, Sayfa Sayısı: 440

Sibel Taşkın

Özet

“Marx Geri Döndü, Medya, Meta ve Sermaye Birikimi” kitabının Türkçe yayın derlemesi Funda Başaran tarafından yapılmıştır. Orijinalinden çevrilen kitabın, odak noktası iletişimin ekonomi politikidir. Kitaporijinalinden bir makale eksiktir ve 10 makaleye yer verilmiştir, çevirmen ve iletişim alanında akademisyen olan 8 isim tarafından Türkçe yayına hazırlanmak amacıyla çevrilmiştir. Bu incelemede makalelerin her birinin konularına kısaca değinilecektir. Bu derleme kitap, Triple-C'nin, 2012 tarihli *Marx Geri Döndü: Günümüz Eleştirel İletişim Çalışmaları Açısından Marksist Kuram ve Araştırmanın Önemi (Marx is Back: The Importance of Marxist Theory and Research For Critical Communication Studies Today)* başlıklı özel sayısı temel alınarak Türkçe yayına hazırlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Marksizm, Marx, iletişim, kapitalizm, bilişsel kapitalizm, dijital emek, ekonomi politik.

Book Review:

“Marx is Back, Media, Meta and Capital Accumulation”

Abstract

Turkish publication of the book “Marx is Back, Media, Commodity and Capital Accumulation” was made by Funda Başaran. The original focus of the book, translated from the original, is the political economy of communication. The book is missing one article from the original, and includes 10 articles, translated by 8 translators and academicians in the field of communication in order to prepare for the publication in Turkish. In this review, the topics of each article will be briefly discussed. This review book is based on Triple-C's 2012 special edition entitled Marx is Back: The Importance of Marxist Theory and Research For Critical Communication Studies Today. has been prepared for publication.

Keywords: Marxism, Marx, communication, capitalism, cognitive capitalism, digital labor, political economy.

Giriş

Alana katkı sağlaması açısından önemli bir girişim niteliğindeki bu kitabın, giriş bölümünde Çevirmen Funda Başaran tarafından kaleme alınan ve kitabın odak noktasını oluşturan iletişimin ekonomi politiğine dair açıklayıcı bir giriş bulunmaktadır.

Giriş bölümünde, makaleleri bir araya getiren özel sayının hazırlanış amacının Vincent Mosco ve Christian Fuchs tarafından özellikle de 2008 krizinin sonrasında sosyal bilimlerin tüm alanlarında olduğu kadar popüler medyada da kendisini gösteren Marx'ın geri dönüşünün iletişim araştırmaları alanındaki izlerini sürmek olarak tanımlandığı belirtilmektedir. Mosco ve Fuchs buradan yola çıkarak özel bir sayı hazırlamak istemektedirler. Hazırladıkları özel sayıda dört bölüme yer vermektedirler.

Bu bölümlerin ilki olan *“Marx, the Media, Commodities and Capital Accumulation”*(Marx,Medya, Meta ve Sermaye Birikimi) başlıklı birinci bölüm de bu derleme kitabın temelini oluşturmaktadır.

Kitabın Türkçe yayın derleyeni, orijinal çalışmanın büyüklüğü nedeniyle bir seçim yapılması gerektiğini ve seçim yapılırken de özellikle kurucu bir alan olduğu düşüncesiyle iletişimin eleştirel ekonomi politiği tartışmalarının temel alındığını belirtmektedir. Seçilen makaleler ile iletişimin eleştirel ekonomi politiğinin günümüzdeki gelişme aşamalarının gözlemlenmesinin mümkün olduğunu fakat günümüz iletişim alanını anlamak açısından iletişimin eleştirel ekonomi politiğini tam anlamıyla donanımlı hale getirdiğini söylemenin de pek mümkün olmadığını eklemektedir. Ona göre, makalelerin iki önemli ortak ve anlamlı yanı vardır ki bunlardan ilki, *“geçmiş ile bugünü ayıran sınırı kaldırmayı hedefleyen cesur bilim insanları tarafından yazılmaları”* ikincisi ise, son derece *“zihin açıcı”* makaleler olmalarıdır (Mosco ve Fuchs, 2019:19).

Kitabın orijinal derlemecilerinin özel sayının ismine *“Marx Geri Döndü”* şeklinde karar vermesine sadık kalınarak Türkçe çeviride de bu isim kullanılmıştır. Başaran'a göre, Marx'ın geri dönmüş olmasından ziyade bu alanların Marx'a geri dönüşünden söz etmek daha isabetli olacaktır. Marx her zaman kapitalizmin çözümlenmesinde en büyük yeri almaktadır. Sosyal bilimler alanı içerisinde her zaman Marksizm'in kavramları ile dünyayı anlamaya çalışma çabaları varlığını sürdürmüştür. Son zamanlarda olan ise sadece bu konumu benimseyen araştırmacıların sayısının artmış olmasıdır (Mosco ve Fuchs,2019:20).

Giriş bölümünde, iletişimin ekonomi politiğinin yöntem, varsayım ve kavrayış açısından birbirinden farklılıklar gösteren bir dizi yaklaşımı kapsadığı bilgisi verilmektedir (Başaran, 2019:11). Fakat kavramsal açıdan ve vardıkları sonuçlar itibariyle farklılaşmalar da bütüncüllük, tarihsellik, merkezi olarak kapitalist teşebbüs ile devlet müdahalesi arasındaki dengeyle ilgilenmek ve adalet, eşitlik ve kamu yararı gibi temel ahlaki sorunlara eğilebilmek için verimlilik konusunun ötesine uzanmak gibi ortak özelliklere sahip oldukları da vurgulanmaktadır (Başaran, 2019:12). Yer alacak çalışmaların 1960'ların sonundan itibaren açığa çıkan ve bölgesel temelde de Kuzey Amerika ve Avrupa temelli çalışmalar olarak ayrılacak türden iletişimin eleştirel ekonomi politiği çalışmaları olduğu belirtilmektedir (Başaran, 2019: 12).Avrupa merkezli iletişimin eleştirel ekonomi politiğinin temel konuları dönemin Marksist kuram tartışmalarına koşut olarak altyapı-üstyapı modeli, medya kurumları ve ideoloji, altyapının son kertede belirleyiciliği, teknolojik belirleyicilik, kültürel materyalizm gibi kavramsal bir düzeyde belirlemektedir (Başaran, 2019:13).Ancak temelde Kuzey Amerika ve Avrupa olarak farklılaşan bu iki yönelim üzerinden gelişen iletişimin eleştirel ekonomi politiği yaklaşımının odağının kitle medyası olduğu özellikle belirtilmektedir (Başaran, 2019:14).1990'larda başlayan süreçle, iletişimin eleştirel ekonomi politiğinin Marksist kavramları ya tamamen reddettiği ya da çalışmanın konumunu belirleyen bir etiket gibi kullanıldığı eleştirisi yapılmaktadır (Başaran, 2019:15).

Son on yılda yaşanan dönüşümleri anlamak açısından 2008 yılında yaşanan kapitalist küresel krizin yarattığı yeni durum eşliğinde iletişimin eleştirel ekonomi politiğinin 1990'larda gelişen biçiminin Marx'ı odağından uzaklaştırmış olmasının aksine, bu yeni gelişme aşamasında Marksist kavramsallığı içine alan yeni bir eleştirel ekonomi politik geleneğinin doğduğu ileri sürülmektedir. Bunu oluşturan ilk hat, üretim alanında geleneksel fabrika yapısının dağılması ve sermayenin iletişim teknolojilerini işe koşarak farklı çalışma biçimlerini ve mekânlarını yaygınlaştırmasından, internet alanında süregelen kullanıcının ürettiği içerik tartışmalarına dek yaşanan değişimleri emek sürecinin değişimi noktasında kavrayan emek tartışmaları ve ücretsiz emek kavramlaştırmasıdır (Başaran, 2019:17).

Kitapta giriş bölümünün ardından, Fuchs ve Mosco tarafından yazılan Marx Geri Döndü: Günümüzde Eleştirel İletişim Çalışmalarında Marksist Kuram ve Araştırmanın Önemi başlıklı kitaba da adını veren ve triple-C özel sayısının bütün çerçevesine ilişkin makaleye yer verilmiştir. Yazarlar, bu makale ile günümüzde Marx'a neden geri dönüş yaşandığı, eleştirel iletişim çalışmaları açısından Marksist çözümlemenin neden önemli olduğu sorularına yanıt aradıklarını belirtmektedirler. Yazarlara göre, Kapitalist kriz ve sonucunda yükselen her şeyden yoksunluğa karşı mücadeleler bu özel sayınının bağlamını oluşturmaktadır. Bu özel sayı ile iletişim ve medya üzerinden Marx'ın sistematik olarak okunması konusundaki eksikliğin giderilmesine katkıda bulunabileceklerini düşündüklerini eklemektedirler (Mosco ve Fuchs, 2019:26). Sonrasında makale çağrısında buldukları yazarlara yönelttikleri 13 soruyu sıralamaktadırlar. Bu sorular içerisinde en güncel ve dikkat çekici olanının "Marx'ın çalışmalarının sosyal medyayı anlama çabası açısından geçerliliği nedir?" olduğu görülmektedir. Yazarlara göre, kitabın orijinalinde yer alan 28 makale, içinde yaşadığımız dünyayla ve verilebilecek ve verilmesi gereken mücadelelerle, kapitalizmde ve ona karşı verilecek mücadelelerde medyanın rolüyle ve alternatifler inşa etmekle ilgilenmeye başlamak için, Marx'ın günümüzde kesin bir geçerliliği olduğunu göstermektedir.

Marx'ın kapitalist ekonomide medya üretim, dolaşım ve tüketim süreçlerine yönelik yapmış olduğu çözümlemeye yer verilerek, özel sayıda yer alan makalelerin kapitalizmde medyanın rolüne dair sınıflandırma çerçevesinde sıralandığı belirtilmektedir (Mosco ve Fuchs, 2019:34). Fuchs ve Mosco tarafından kitapta yer alan makalelerin katkılarının ağırlıklı olarak medya ve metalaşma, medya ve ideoloji ve alternatif medya alanlarında olduğu medya alımlaması çalışmalarının aynı ölçüde temsil edilmediği bunun anlamının, internet üzerinde özgür emeğin sömürsü, araştırma ve eğitimin metalaşması, internet ideolojisi, kapitalist kriz ve medya, alternatif sosyal ağ siteleri gibi başlıklarla karşılaştırıldığında çağdaş medya ve iletişim bilimcileri için o kadar da önemli olmadığı eleştirisi yapılmaktadır. Bu durumun işaret ettiği noktalardan birinin üretketimin yani üretken hale gelerek tüketmek (prosumer) durumunun yükselişinin çözülmesi çabalarının, Marksist Medya ve İletişim Çalışmaları'nın alımlama ve medya tüketimi ile özellikle ilgilenmedikleri yolundaki geleneksel eleştiriyi geçersizleştirdiğinin vurgusu yapılmaktadır (Mosco ve Fuchs, 2019:35).Yazarlar, kitapta yer alan bu makaleler ile Marx ve Marksizm'e yönelik itirazlara işaret etmektedir ve bu itirazların yanlışlığını ve Medya ve çalışmalarında Marx'ı ve Marksist kavramları kullanmanın günümüzdeki önemini ortaya koymayı amaçlandıklarını belirtmektedirler (Mosco ve Fuchs, 2019:36).

Ardından kitapta yer alan 10 yazarın makaleleri hakkında birer paragraftan oluşan bir tanıtım yapılmaktadır. Kitabı derleyen yazarlar Mosco ve Fuchs, bu özel sayının bu makaleler ışığında özellikle doktora öğrencileri ve genç bilim insanlarına Marx'ın geri döndüğünü yani Marx'ın çalışmalarına duyulan ilginin kapitalist iletişime alternatifler yaratma konusundaki isteği arttırıcı etkisi olduğunu vurgulamaktadırlar. Basılan ve sunulan katkıları ağırlıklı olarak medya ve metalaşma, medya ve ideoloji ve alternatif medya alanlarında olduğunu söylemektedirler. Ortaya çıkan üç temel noktadan da bahsederken, üretken hale gelerek tüketme durumunun yükselişinin

çözümlemesi çabalarının, Marksist Medya ve İletişim Çalışmaları'nın alımlama ve medya tüketimi ile özellikle ilgilenmedikleri yolundaki geleneksel eleştiriyi geçersizleştirdiğini vurgulamaktadırlar.

Nicole S. Cohen'in Kültürel İş: Freelance Çalışanlar ve Sömürü makalesi ile gazetecilik emeğinin esnekleşmesi, gazetecilerin ve iletişim öğrencilerinin dünya çapında giderek büyüyen prekaryaya dâhil olması, medya/sosyal medya dolayısıyla sermaye sömürsünün kolaylaştırılması ve küresel enformasyon dolaşımının metalaşmasını hızlandırmasının rolü araştırılmaktadır (Mosco ve Fuchs, 2019:45).

Mattias Ekman'ın Birikimi Anlamak: Marx'ın İlkel Birikim Kuramı'nın Medya ve İletişim Çalışmaları Açısından Önemi makalesinin amacı, Marx'ın ilkel birikim kuramını, medya ve iletişim araştırmaları ile ilişkili biçimde tartışmaktır. Sermaye birikiminde Marx'ın birikim kavramının ve Harvey'in mülksüzleştirme kavramının eleştirel medya ve iletişim çalışmalarına yapabileceği katkıyı savunmaktadır. Facebook gibi sosyal paylaşım sitelerinde kullanıcı emeğinin metalaştırılmasında mülksüzleştirmenin rolü örneği dikkat çekmektedir. Günümüz özelleştirmesi, finansallaşma, neoliberal kapitalizm, meta olarak medya izleyicileri kavramlarına değinilmektedir (Mosco ve Fuchs, 2019:83).

Eran Fisher'ın Daha Az Yabancılaşma Nasıl Daha Fazla Sömürü Yaratır? Sosyal Paylaşım Sitelerinde izleyici Emeği makalesinde Facebook'a bir vaka incelemesi olarak yaklaşılmaktadır. Sosyal paylaşım sitelerinde izleyici sömürsüne Marx'ın sömürü ve yabancılaşma kavramları üzerinden çözümleme getirilmektedir. Yazara göre, yabancılaşma görecelidir. Sosyal medyanın yol açtığı üretim ilişkilerinin, medya şirketlerini kullanıcılar tarafından üretilen iletişimi metalaştırmada bir bakıma da sömürmede serbest bırakan, karşılığında da kullanıcılara iletişim üretme süreci üzerinde denetim olanağı tanıyan ve yabancılaşmayı tersine çevirme fırsatları sunan bir düzen olduğu savunulmaktadır (Mosco ve Fuchs, 2019:141). Kitle medyasında sömürü düşük yabancılaşma yüksek iken, sosyal paylaşım sitelerinde sömürü yüksek yabancılaşma yumuşayarak, düşük olacaktır (Mosco ve Fuchs, 2019:145).

Richard Hall ve Bernd Stahl'ın Metalaştırmaya Karşı: Üniversite, Bilişsel Kapitalizm ve Yeni Gelişen Teknolojiler çalışması ile amaçlanan, üniversite içinde geliştirilen teknolojik yenilikle bilişsel kapitalizm ve maddi olmayan emek altında nasıl metalaştırıldığını ve bu yolla da sermayenin kendini yeniden üretmesini nasıl mümkün kıldığını yeni gelişen teknolojilere odaklanarak sorgulamaktır. Yazara göre, Neoliberal ideolojinin yüksek eğitim üzerindeki etkisi giderek artmaktadır. Makalede duysal bilişim, sanal ve yükseltilmiş gerçeklik, bulut bilişim, insan-makine simbiyozu kavramlarına değinilmektedir. Üniversitenin artı değer üretimi ve mücadelenin önemli bir mekânı haline gelişine vurgu yapılmaktadır (Mosco ve Fuchs, 2019:151).

William Henning James Hebblewhite'nin "Üretim Araçları Olarak İletişim Araçları" makalesinin savunduğu iletişim araçlarının da bir üretim aracı olduğudur. Yazar, Facebook ve Google gibi İnternet aracılığıyla hayatımıza giren iletişim araçlarının aslında bir üretim aracı olduğunu tartışmaya açmaktadır. Yazara göre, üretketim, üretketici kavramlarını tanıtmak internetin Marksist kuramının yaşama geçebilmesine ilişkin olarak gerçekleştirmesi gereken projenin sadece küçük bir bölümüdür. Belki buna ilave olarak üretişim (üretken iletişim) kavramı üzerinde de düşünülmalıdır. İnternetin iletişimsel düzenlenişinin ortaya çıkardığı konuları düzgün şekilde ele alarak bir kuram geliştirmenin yolu, toplumun yapısalcı Marksist bir yorumuna bağlı kalmaktır (Mosco ve Fuchs, 2019:214).

Vincent R. Manzerolle ve Atle Mikkola Kjosén' in Sermayenin İletişimi Sayısal Medya ve Hızlanmanın Mantığı makaleleri sermayenin dolaşımına ilişkin soruların kapitalizme dair güncel ve

gelecekteki medya çalışmaları açısından önemini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, Marx'ın sermayenin dolaşımı kavramına dolaşım zamanını kısaltmakta yeni medyanın rolü üzerinden bakmaktadır. Sermayenin dolaşımını hızlandırıcı etkisi açısından her yerde hazır bulunan bağlantıların, sayısal teknolojilerin evrimini anlamak için Marx'a yönelimi vurgulanmaktadır.

Robert Prey'in Ağın Kör Noktası: Dışlama, Sömürü ve Marx'ın Süreç-İlişkisel Ontolojisi makalesinde yazar, Manuel Castells'in ağ toplumu tezine odaklanarak, iletişim ve medya çalışmaları alanında ağ kuramının çözümlenmesinin önemine vurgu yaparak çağdaş kapitalizmde ağların önemi ve Marx'ın sömürü kavramını birleştirmeyi tartışmaktadır. Yazara göre, ağ teknolojisinin genel olarak, sömürü için yeni yollar açmak amacıyla yeni üretim ilişkilerini kolaylaştırdığı söylenebilmektedir (Mosco ve Fuchs, 2019:287).

Jerney Prodnik'in İzleyici Metasından Toplumsal Fabrikaya makalesinde meta kavramına iletişim çalışmalarında nasıl yaklaşıldığı ve bunun iletişimin ekonomi politiği içine nasıl çözümlendiği çalışmanın amacını ortaya koymaktadır. Meta-biçimin Marx'ın eserlerinde nasıl analiz edildiği ve onu takip eden ya da farklı eleştirel yazarların çözümlenmelerinin neler olduğu araştırılmaktadır. Çalışma, post-Fordist kapitalizmde iletişimin giderek artan önemde olduğunu (Mosco ve Fuchs, 2019:304) ve iletişimin ekonomi politiği içerisinde metalaştırmanın başlangıç noktası olduğunu vurgulamaktadır. Makale boyunca yanıtlanmamış birçok soru ve ikilemin olduğunu yazar sonuç bölümünde belirtse de son yıllardaki dönüşümü anlama çabası adına metalaştırmaya dair kendi tezini ortaya koyduğunu savunmaktadır (Mosco ve Fuchs, 2019:358).

Jens Schröter'in İnternet ve "Sürtünmesiz Kapitalizm" makalesinde, internetin kapitalizmin problemlerinin çözümündeki yerinin ne olduğu tartışmalarına getirilen argümanlardan biri olan "sürtünmesiz kapitalizm" ifadesi odağındaki ilk bölüm ve ardından ikinci bölümde Marx'ın kapitalist kriz kuramının özel bir yorumunun tartışması yapılmaktadır (Mosco ve Fuchs, 2019:367).

Andreas Wittel'in Sayısal Marx: Dağıtık Medyanın Ekonomi Politiğine Doğru makalesinde yazar, dağıtık medya olarak sayısal medya kavramını tanıtmaktadır. Marksist ekonomi politiğin emek, değer, mülkiyet, mücadele gibi kilit kavramlarının incelenmesi ve bunların sayısal medyanın eleştirel çözümlemesi için önemini tartışmaktadır (Mosco ve Fuchs, 2019:389).

Kitabın son kısmında editör, yazar ve çevirmenler bölümü bulunmaktadır. Kitapta makalesi yer alan her yazarın kısaca yer aldıkları akademiler, yazdıkları diğer kitaplar ve çalıştıkları konular hakkında birer paragraftan oluşan tanıtımlarına yer verilmektedir. Sonrasında kitabın Türkçe literatüre kazandırılmasını sağlayan sekiz çevirmen ve akademisyen hakkında kısa bilgiler yer almaktadır.

Sonuç olarak, Neoliberalizmin yükselişi ile piyasa temelli yaklaşımların iletişim alanının yeniden yapılandırılması sürecinde rol oynadığı görülmektedir. Bu durum ekonomik kavramları da içeren tartışmalarla birlikte iletişimin ekonomi politiği alanına giren bir dizi yaklaşımı ortaya çıkarmıştır. Yaşanan değişimlerin de etkisiyle iletişimin ekonomi politiği çalışmalarında Marksist kavramlardan zaman zaman kopuş olduğu gözlemlenmektedir. Son yıllarda gözlemlenen ise kapitalizmin yeni krizi ile Marksist kavramlara dönüş yönünde bir etkinin ortaya çıkışıdır. Kitapta seçilen makaleler ile tarihsel süreç izlenerek iletişimin ekonomi politiğinin gelişimleri gözlemlenmektedir bunun yanı sıra benzer tartışmalar sürdürürken bile farklı bakış açılarından konuya yaklaştıkları görülmektedir ki bu da okuyucuya farklı bakış açıları kazandırabilecek makalelerin seçiminin kitabı zenginleştiren bir niteliğidir.

Kitabın temelini oluşturan günümüz iletişim çalışmalarında Marksist çözümlemenin önemi açısından Kapitalist ekonomilere iletişim alanı içerisinden bakılmaktadır. En dikkat çekici olanının metalaşma kavramı olduğu görülmektedir. Küresel düzeyde bir iletişim olanaklı hale geldikçe kullanıcıların iletişim üzerinde artan bir denetimleri olduğu kadar kullanıcıları ve onların yaratıcılıklarını metalaştıran bir ortam oluşmaktadır. Kapitalizmin anahtarı olan sermayenin iletişim teknolojilerini de kullanarak farklı biçimlerde çalışma alanları oluşturması da emek süreçleri üzerinde yıkıcı etkilerini artırmaktadır. Toplumsal sınıfların oluşturduğu eşitsizliklerin yaygın olduğu bir düzende iletişim çalışmaları ve medya kuşkusuz önemlidir. Kitap yer verdiği makalelerle sadece iletişim alanıyla değil sosyal bilimlerin farklı alanlarıyla ilgilenen araştırmacılar için de faydalı olabilecek niteliktedir.

I Kaynakça

Mosco, Vincent ve Fuchs, Christian. (2019). Marx Geri Döndü, Medya Meta ve Sermaye Birikimi. Türkçe derleyen Başaran, Funda.